Remus Mihai FERARU
(Universitatea de Vest din Timişoara)

Acrivie şi *iconomie* bisericească în concepţia Sfântului Teodor Studitul

Abstract: (*Akribeia* and ecclesiastical *Oikonomia* according to Saint Theodore the Studite) The object of our study is Saint Theodore the Studite (759-826) and his take on the concepts of "akribeia" (ἀκρίβεια) and ecclesiastical "oikonomia" (οἰκονομία). Our pursuit starts from the premise that, in Byzantine canon law, *akribeia* (*accuracy, rigor*) and *oikonomia* (*exception, waiver, accommodation, adjustment*) create a dynamic couple of canonic principles. Our research is based on the analysis of Theodore the Studite's treaty on *oikonomia*, and of his bountiful correspondence. In the name of *akribeia*, Theodore the Studite dismisses all forms of *oikonomia*. In his opinion, *oikonomia* can temper the rigor of canon law enforcement, but cannot suspend it altogether. Emperors are not granted special privileges in regards to the enforcement of *oikonomia*. *Oikonomia* cannot be used as an excuse or a free pass to commit abuse of power. One single bishop cannot decide on the enforcement of an *oikonomia;* the decision must be taken by an ecumenical council or by summoning the authority of a saint.

Keywords: *akribeia*, *oikonomia*, Theodore the Studite, canon, Church.

Rezumat: Studiul nostru are ca obiect concepţia Sfântului Teodor Studitul (759-826) cu privire la problematica *acriviei* (ἀκρίβεια) şi *iconomiei* bisericeşti (οἰκονομία). Demersul nostru porneşte de la premisa că, în dreptul canonic bizantin, *akribeia* (*exactitate, rigoare*) şi *oikonomia* (*excepţie, dispensă, derogare, acomodare, ajustare*) formează un cuplu dinamic de principii canonice. Cercetarea noastră se bazează pe investigarea tratatului despre *iconomie* a lui Teodor Studitul, precum şi a bogatei corespondenţe a eminentului monah. În numele *acriviei* (*akribeia*), Teodor Studitul respinge toate formele de *iconomie* (*oikonomia*). În opinia Studitului, *iconomia* poate să tempereze rigoarea aplicării canoanelor, însă nu poate să suspende aplicarea dispoziţiilor canonice. Împăraţii nu beneficiază de un drept special în privinţa aplicării *iconomiei*. Nu este permis să se acopere un abuz de putere prin aplicarea *iconomiei*. Un singur episcop nu poate să hotărască aplicarea unei *iconomii*; în acest sens este necesară fie o decizie luată de un sinod fie, pentru aplicarea *iconomiei*, se impune invocarea autorităţii unui sfânt.

Cuvinte cheie: *acrivie, iconomie*, Teodor Studitul, canon, Biserică.

Cuvântul κανών are sensurile de *regulă, măsură, îndreptar, model, principiu*[1]. În terminologia bisericească, termenul în cauză are în esenţă două sensuri: „*listă* de cărţi, persoane, elemente cu autoritate şi respectiv *regulă*, îndreptar, *standard de credinţă şi viaţă*" (Ică Jr. 2006-2007, 17). Folosit cu primul sens, cuvântul *kanon* desemnează *lista cărţilor acceptate* de către Biserică ca fiind scrise sub inspiraţia Sfântului Duh, şi anume *Canonul Sfintei Scripturi*. Utilizat cu al doilea sens, termenul în discuţie desemnează orice *hotărâre* promulgată de autoritatea bisericească în materie de disciplină, cult şi organizare ecleziastică care va căpăta valoare de *regulă* sau de *lege* (*canon bisericesc*)[2].

1. Din punct de vedere etimologic, grecescul κανών provine din ebraicul *qaneh*, „trestie", vezi, Lampe, 1961, 701-702, (s.v. κανών). În opinia lui Pierre Chantraine, κανών derivă din grecescul κάννα care la origine avea sensul de tulpină de trestie, vezi Chantraine, II, 1970, 493 (s.v. κανών).

2. Pe lângă aceste două accepţiuni, termenul de *kanon* va căpăta ulterior şi altele noi. De exemplu, în ritul bizantin, cuvântul *canon* va desemna un anumit tip de compoziţie imnografică; este vorba despre *canoanele utreniei*, „o serie de imnuri bazate pe cele nouă cântări biblice care se cântă la *Laude* (a doua

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

Mai precis, canoanele alcătuiesc legislația bisericească care constituie obiectul dreptului canonic. Biserica folosește canoanele în funcție de condițiile și necesitățile ei pastorale (L'Huillier, 2006-2007, 10-11; Bria, 1994, 77-79).

În privința aplicării canoanelor, mai ales începând din secolul al IV-lea, Biserica s-a călăuzit după două principii canonice importante: pe de o parte, ἀκρίβεια (*exactitate, rigoare*), care presupune observarea strictă și aplicarea riguroasă a prevederilor canonice, pe de altă parte, οἰκονομία (*excepție, dispensă, derogare, acomodare, ajustare*)[3] care implică scăderea rigorii dispozițiilor canonice sau chiar suspendarea aplicării canoanelor de către autoritatea bisericească, ținând seama de interesul Bisericii și de cel al credincioșilor (Dagron et *alii*, 1993, 199; Dagron, 1990, 3). Cu alte cuvinte, *acrivia*[4] implică respectarea cu strictețe de către Biserică a normelor canonice. Prin opoziție cu *acrivia*, termenul de *iconomia*[5] „evocă ideea de *condescendență* și de *clemență* (συγκατάβασις, ἐπιείκεια), implicând, într-un caz precis, o suspendare cu titlu de excepție a aplicării dreptului canonic" (L'Huillier, 2006-2007, 14). Mai precis, *iconomia* „exprimă atitudinea plină de bunăvoință a autorității bisericești față de membrii Bisericii care încalcă dispozițiile acesteia, sau față de creștinii din afara ei, care doresc să devină membri ai *Ecclesiei*" (Gheorghescu, 2001, 148). Prin aplicarea *acriviei* și *iconomiei*, Biserica urmărește același scop, și anume *mântuirea oamenilor* (Gheorghescu, 2001, 148). Așadar, *acrivia* și *iconomia* nu se exclud reciproc, deoarece aplicarea *iconomiei* nu presupune niciodată abrogarea definitivă a canoanelor și implicit, încălcarea *acriviei* (Gheorghescu, 2001, 158-159).

1. *Acrivie* și *iconomie* în Noul Testament și la Părinții Bisericii din secolele IV-IX

Noul Testament ne furnizează un exemplu, devenit clasic, care pune în lumină *iconomia*, în sensul de *acomodare*. După ce afirmase în fața galatenilor că „de vă veți tăia împrejur, Hristos nu vă va folosi la nimic" (*Ga* 5, 2), Apostolul Pavel purcede la circumcizia ucenicului său Timotei, înfăptuită la Listra „din pricina iudeilor care erau în acele locuri" (*FA* 16, 1-3). Sfântul Pavel îl circumcide pe Timotei, deși declarase că circumcizia în sine nu are nicio utilitate. Cu alte cuvinte, Pavel *se acomodează* așteptărilor și cerințelor evreilor pentru a-i atrage spre dreapta credință (Duchatelez, 1970, 287).

Părinții Bisericii au recomandat atât practicarea *acriviei* cât și a *iconomiei*; ei înșiși au pus în aplicare cele două principii canonice. Origen și Clement din Alexandria folosesc deja *oikonomia* cu sensul de *indulgență, restricție mentală* sau *disimulare* (Raï, 1973, 263-264). Același termen este utilizat de către Sfântul Vasile cel Mare cu sensul de *excepție* de la rigoarea dreptului[6]. De asemenea, Sfântul Grigorie de Nazians folosește *oikonomia* cu sensul de *excepție* de la rigoarea dreptului, atunci când se referă

parte a slujbei utreniei care cuprinde psalmii 148, 149 și 150), a căror creație i-a fost atribuită Sfântului Andrei Criteanul (secolele VII-VIII)", Bria, 1994, 79, (s.v. *canon*).

3. Lampe, 1961, 940-943, (s.v. οἰκονομία).

4. Termenul de *acrivia* s-a impus în terminologia religioasă prin uz. Dacă în greaca veche litera *b* se pronunța *[b]*, în greaca *koine*, prin *betacism*, litera *b* se va pronunța *[v]*.

5. De asemenea, termenul de *iconomia* s-a impus în terminologia religioasă prin uz.

6. În canoanele 1 și 47, Vasile cel Mare utilizează termenul *oikonomia* cu sensul de *excepție* de la rigoarea dreptului, vezi Floca, 1992, 339-340 (canonul 1); 374-375 (canonul 47).

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

la exemplul Sfântului Apostol Pavel care l-a supus circumciziei pe Timotei[7] (Raï, 1973, 264). Sfântul Chiril al Alexandriei (412-444) admite că *economia* se opune *acriviei*. În opinia lui, *economia* reprezintă o *deviere* de moment de la regula obișnuită a dreptului, ținând seama de un scop de ordin public, însă cu condiția de a se evita orice prejudiciu adus canoanelor a căror integritate trebuie salvată cu orice preț. Întrucât, potrivit Sfântului Chiril, *economia* reprezintă o *excepție*, ea nu trebuie să fie aplicată decât în circumstanțe excepționale care se disting prin gravitatea lor (Raï, 1973, 265-266, 268; Duchatelez, 1970, 289). Patriarhul Evloghie al Alexandriei (580-607) afirmă că nu poate exista *iconomie* în materie de dogme. În schimb, el recomandă folosirea *economiei* pentru un timp limitat, în cazul în care circumstanțele o impun, însă cu condiția ca dogmele să nu fie afectate (Dagron, 1990, 4-5; Raï, 1973, 270-271; Duchatelez, 1970, 290).

La începutul secolului al IX-lea, conceptul de *oikonomia* își află definiția sa cea mai riguroasă. Învățătura despre *economia* bisericească apare pe deplin cristalizată sub pana Sfântului Teodor Studitul (759-826)[8]. Acesta din urmă face noi precizări referitoare la *economie* căreia îi consacră tratatul *Despre universala iconomie* (Περὶ τῆς καθόλου οἰκονομίας); din păcate, tratatul s-a pierdut, însă ideile cuprinse în acesta sunt rezumate în corespondența Studitului[9] (Dagron, 1990, 6-7). Sfântul Teodor definește *iconomia* bisericească, raportându-se la chestiunile bisericești ale vremii sale. Mai precis, Studitul combate toate derogările făcute în numele *iconomiei*, atunci când este vorba de: recăsătorirea împăratului Constantin al VI-lea (780-797) cu Theodota (795) și reprimirea în comuniunea Bisericii a preotului Iosif care o oficiase[10], numirile unor patriarhi proveniți din rândurile laicilor, precum fusese cazul ierarhilor Tarasie și Nichifor[11], condamnarea la moarte, la cererea patriarhului Nichifor, a ereticilor pavlicieni și manihei care nu se căiseră pentru greșelile lor și, nu în ultimul rând, orice *acomodare* cu adversarii icoanelor în 814-815 (Dagron, 1990, 6).

Studiul nostru are ca obiect concepția Sfântului Teodor Studitul cu privire la problematica *acriviei* și *iconomiei* bisericești. Demersul nostru pornește de la premisa

7. *FA* 16, 1-3; în acest sens, vezi comentariul, *supra*.

8. Monahul Teodor Studitul a fost un eminent teolog. El s-a născut la Constantinopol. Sub influența unchiului său, Platon, starețul mănăstirii Sakkoudion – situată lângă muntele Olimp, în Bithynia – Teodor a îmbrățișat viața monahală. În 787 / 788, monahul Teodor fusese hirotonit preot de către patriarhul Tarasie. În 794, el ajunge egumen al mănăstirii Sakkoudion în locul unchiului său care se retrăsese în favoarea lui. În 799, Teodor împreună cu obștea pe care o păstorește se mută la mănăstirea Studion din Constantinopol, care tocmai era pe punctul de a fi închisă. Datorită neobositei sale activități, Sfântul Teodor Studitul transformă mănăstirea Studion într-un centru spiritual și cultural de referință al creștinismului răsăritean, vezi Rus, 2003, 817 (s.v. *Teodor Studitul*); Kazhdan, III, 1991, 2044-2045, (s.v. *Theodore of Stoudios*).

9. Vezi, Sfântul Theodor Studitul, *Scrisoarea 49: Fiului Naucratie*, traducere de Pr. Marcel Hancheș, (2006), p. 56: „Căci așa a scris și cel ce a pomenit acestea, cel întru sfinți Evloghie, arhiepiscopul Alexandriei, în cuvântul lui *Despre iconomie*, de care ne-am și folosit în lucrarea scrisă de noi cu multă osteneală și intitulată *Despre universala iconomie*"; de asemenea, vezi și Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* I, 43: *Lui Iosif*, in PG 99, (1903), col. 1064-1065.

10. Recăsătorirea împăratului Constantin al VI-lea cu concubina sa, Theodota a contribuit la declanșarea *disputei mihiene*, vezi, *infra*. Punerea în practică a *iconomiei* în 795 a permis binecuvântarea căsătoriei lui Constantin al VI-lea de către preotul Iosif, apoi ridicarea sancțiunii aplicate acestuia din urmă.

11. În 25 decembrie 784, secretarul imperial Tarasie – un laic cu o înaltă pregătire teologică – a fost hirotonit și întronizat (784-806) pe scaunul patriarhal al Constantinopolului. După moartea lui Tarasie, împăratul Nichifor I l-a numit în funcția de patriarh pe Nichifor (806-815), un fost secretar imperial, la fel ca predecesorul său Tarasie (Chifăr, 2015, 503-504; 520, n. 174).

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

că, în dreptul canonic bizantin, *acrivia* (*akribeia*) și *iconomia* (*oikonomia*) formează un cuplu dinamic de principii canonice. Analiza conceptului de *oikonomia* implică raportarea sa la *akribeia*. Cercetarea de față se bazează pe investigarea tratatului despre *iconomie* a lui Teodor Studitul, precum și a bogatei corespondențe a eminentului monah.

2. Sfântul Teodor Studitul și crizele bisericești ale epocii sale

Sfântul Teodor Studitul s-a implicat atât în conflictul dintre Biserică și stat, cât și în disputele din sânul Bisericii, care au izbucnit la sfârșitul secolului al VIII-lea.

Împăratul Constantin al VI-lea a declanșat *disputa* sau *schisma mihiană* („a adulterului")[12] prin recăsătorirea cu concubina sa, Theodota. În ianuarie 795, basileul a izgonit-o din palatul imperial pe soția sa legitimă, Maria, pentru a se putea recăsători cu Theodota, o doamnă de onoare din suita mamei sale; Constantin al VI-lea a forțat-o pe soția sa să intre în mănăstire. Patriarhul Tarasie (784-806) a criticat dur gestul împăratului, amenințându-l că îl va opri de la Sfânta Împărtășanie; Tarasie considera drept *adulter* căsătoria lui Constantin al VI-lea cu Theodota și nu era dispus să o oficieze. La rândul său, împăratul l-a amenințat pe patriarh că va reinstaura iconoclasmul, în cazul în care acesta din urmă n-ar fi făcut uz de *iconomie* (*derogare*) în favoarea recăsătoririi sale cu Theodota (Chifăr, 2015, 520).

În aceste condiții, Constantin al VI-lea a apelat la preotul Iosif care a acceptat să oficieze cununia sa cu Theodota (august-septembrie 795). După căsătorie, împăratul a proclamat-o *Augusta* pe noua sa soție. Deși patriarhul Tarasie refuzase să celebreze a doua căsătorie a lui Constantin al VI-lea, el n-a luat atitudine împotriva preotului Iosif, oficiantul cununiei, de teamă să nu-l întărâte pe împărat; așadar, pentru a evita un și mai mare rău care putea afecta atât Biserica, cât și pe el însuși, patriarhul a făcut uz de *iconomie*: el s-a abținut să-l excomunice pe împăratul adulter și nu l-a pedepsit pe preotul Iosif vinovat de încălcarea autorității episcopale și a dispozițiilor canonice[13]. *Iconomia* săvârșită de către Tarasie „constă într-un fel de indulgență, justificată probabil de considerații de ordin superior și printr-o constrângere imperială" (Raï, 1973, 297).

Starețul Platon de la mănăstirea Sakkoudion și egumenul Teodor Studitul de la mănăstirea Studion din Constantinopol au criticat cu asprime atitudinea tolerantă a patriarhului Tarasie care nu dorise să-l excomunice pe Constantin al VI-lea și întârzia să-l depună pe preotul Iosif, oficiantul căsătoriei basileului; ba chiar Teodor Studitul a condamnat tunderea forțată în monahism a împărătesei Maria, cu toate că el era rudă cu Theodota. Fără să se lase intimidați de amenințările împăratului, cei doi monahi au întrerupt comuniunea cu patriarhul Tarasie[14], îndemnându-i pe preoții și monahii din Constantinopol să protesteze împotriva adulterului săvârșit de către împărat și tolerat de patriarh (Chifăr, 2015, 520; Dagron et *alii*, 1993, 138). Deoarece i-au instigat la revoltă

12. Numele *mihiană* provine de la grecescul μοιχεία – *adulter*.

13. Potrivit afirmațiilor Sfântului Teodor Studitul, patriarhul Tarasie a recunoscut că a făcut uz de *iconomie* în favoarea împăratului Constantin al VI-lea. Tarasie afirmă: „… M-am folosit de *iconomie* și îl împărtășesc până la o vreme", vezi Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 30: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), p. 28.

14. Potrivit propriei sale mărturii, Sfântul Teodor Studitul a reluat în scurt timp comuniunea cu patriarhul Tarasie, ceea ce arată că el acceptase *iconomia* făcută de către patriarh, vezi Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 30: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), p. 28.

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

pe monahii din capitală, cei doi stareți, Platon şi Teodor Studitul au fost întemnițați împreună cu alți călugări; în 797, Sfântul Teodor a fost exilat la Tesalonic. De-abia după detronarea împăratului Constantin al VI-lea şi preluarea puterii de către mama sa, Irina (15 august 797), patriarhul Tarasie l-a destituit pe preotul Iosif care binecuvântase căsătoria împăratului cu Theodota. Astfel, Tarasie a pus capăt pentru moment schismei mihiene. (Chifăr, 2015, 520 şi n. 174).

Împăratul Nichifor I (802-811) a redeclanşat schisma mihiană**.** După moartea patriarhului Tarasie (786), basileul l-a desemnat ca patriarh pe Nichifor (806-815), un fost secretar imperial, la fel ca predecesorul său. În numele *acriviei*, monahii studiți au criticat decizia împăratului de a numi un laic în funcția de patriarh; în opinia lor, starețul Teodor Studitul era persoana cea mai potrivită să ocupe această înaltă demnitate bisericească. Împăratul a perceput protestul studiților ca unul menit să-i submineze autoritatea în materie de jurisdicție bisericească. În replică, în 806, Nichifor I a convocat un sinod la Constantinopol care a recunoscut legitimitatea căsătoriei fostului împărat Constantin al VI-lea cu Theodota. La solicitarea împăratului, sinodalii au dispus reabilitarea preotului Iosif – oficiantul celei de-a doua căsătorii a lui Constantin al VI-lea – prin aplicarea principiului *iconomiei* şi implicit, reprimirea lui în comuniunea Bisericii[15] (Leb, Bidian, 2015, 530-531).

Potrivit propriei sale mărturii, Sfântul Teodor Studitul participă la sinodul ținut în 806. Însă, el nu protestează în niciun fel împotriva reabilitării preotului Iosif, preferând tăcerea. În scrisoarea 25 adresată patriarhului Nichifor[16], Sfântul Teodor îşi motivează atitudinea:

> „Pentru că atunci când s-a făcut acea mică adunare[17] … eram ieşit din închisoare. Şi când i-am văzut pe aceştia adunați laolaltă – care şi mai înainte au fost de acord cu adulterul şi au îmbrățişat pe cel ce a săvârşit cununia adulteră –, mi-am adus aminte de acel prorocesc [cuvânt] că «cel înțelept va tăcea în acea vreme, fiindcă este vreme rea» (Amos 5, 13). Dar fiindcă [n.a. proorocul] zice: «Am tăcut. Oare voi tăcea pururea?» (Is 42, 14), de aceea la vreme potrivită, fiindcă sunt clevetit, am dat la iveală cele înfățişate. Căci eu m-am păzit pe mine în tot chipul în aceşti doi ani ca să nu scot la iveală subiectul ..."[18].

S-ar putea spune că prin tăcerea sa, Sfântul Teodor a făcut un compromis, deşi el nu a fost niciodată omul compromisului; este foarte probabil că avea motive întemeiate să nu se opună în acel moment reabilitării preotului Iosif. Însă, tot la fel de bine, am putea înțelege că Teodor a acceptat reabilitarea lui Iosif printr-o *iconomie* pe care el însuşi a perceput-o ca fiind limitată în timp, fără ca aceasta să afecteze canoanele (Leb, Bidian, 2015, 532; Dagron 1990, 6 şi n. 21).

Conflictul între Sfântul Teodor Studitul şi împăratul Nichifor a fost reluat undeva între sfârşitul anului 807 şi primăvara anului 808. Studitul a decis să protesteze

15. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 25: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheş, (2006), p. 25.
16. Această scrisoare îi este adresată patriarhului Nichifor, după anul 808. Deoarece fusese acuzat că nu-i prezentase patriarhului motivele pentru care nu fusese de acord cu deciziile sale în privința preotului Iosif, Teodor Studitul îşi justifică atitudinea.
17. Este vorba despre sinodul ținut în anul 806 la Constantinopol.
18. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 25: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheş, (2006), pp. 25-26.

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

în mod public împotriva reabilitării preotului Iosif pe care o acceptase în prealabil, în 806; între timp, Sfântul Teodor aflase că Iosif slujise Sfânta Liturghie împreună cu patriarhul Nichifor[19]. În opinia Studitului, reabilitarea preotului Iosif fusese una necanonică; de aceea, principiul *iconomiei* nu poate fi aplicat în cazul său (Leb, Bidian, 2015, 533-534, 536; Dagron 1990, 6 și n. 21). Călugării studiți în frunte cu starețul lor Teodor, cărora li se alăturaseră arhiepiscopul Iosif al Tesalonicului, fratele Studitului și Platon, au rupt comuniunea cu patriarhul Nichifor[20].

Schisma care a zdruncinat Biserica a fost, de această dată, chiar mai violentă decât cea din anul 806. În ianuarie 809, împăratul Nichifor I a convocat un sinod la Constantinopol, care a validat a doua căsătorie a împăratului Constantin al VI-lea; totodată, sinodul a dispus pe baza aplicării *iconomiei* (derogare de la dispozițiile canonice) reprimirea în comuniunea Bisericii a preotului Iosif. Sinodalii s-au pronunțat pentru excomunicarea, depunerea și anatemizarea celor care nu acceptaseră *iconomia* în cazul lui Iosif. Călugării studiți au fost exilați[21]; starețiI Teodor Studitul, Platon și arhiepiscopul Iosif al Tesalonicului au fost exilați în insulele Prinkipo (insulele Prinților) situate în Marea Marmara; Iosif fusese depus în prealabil din scaunul patriarhal al Tesalonicului (Leb, Bidian, 2015, 534-537).

Schisma mihiană s-a încheiat în timpul domniei împăratului Mihail I Rangabe (811-813). Călugării studiți au fost rechemați din exil. Patriarhul Nichifor a anulat deciziile sinodului din 809; totodată, el l-a caterisit pe preotul Iosif care binecuvântase a doua căsătorie a împăratului Constantin al VI-lea. După întoarcerea din exil, Teodor Studitul s-a stabilit la mănăstirea Studion din capitala imperială; el s-a împăcat cu patriarhul Nichifor împreună cu care va înfrunta iconoclasmul reinstaurat în Imperiu de către împăratul Leon al V-lea, la începutul anului 815 (Leb, Bidian, 2015, 543, 546-548).

În primii ani ai secolului al IX-lea, Bizanțul s-a confruntat cu o proliferare a ereziilor mai ales în provinciile sale din Asia Mică. Sfântul Teofan Mărturisitorul consemnează înmulțirea alarmantă a sectelor în Asia Mică în timpul împăratului Nichifor I[22]. La propunerea patriarhului Nichifor, împăratul Mihail I Rangabe a decis să-i condamne la moarte pe ereticii care nu se pocăiseră; este vorba despre maniheii, pavlicienii și athinganii din Frigia și Licaonia. La sfârșitul anului 811 sau începutul lui 812, patriarhul Nichifor declara că acești eretici sunt imposibil de convertit și recomanda să fie condamnați la pedeapsa capitală[23].

19. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 30: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), p. 28: „Și întru nimic nu e vreo nedumerire [în ce te privește] decât numai pentru iconom, care, caterisit fiind în multe chipuri de sfintele canoane și mai cu seamă după afurisirea de nouă ani, el iarăși slujește cele sfinte și nu oriunde (căci atunci ar fi putut fi suferit acest lucru, de vreme ce noi nu aveam părtășie cu el în fapt), ci, ca să spun de-a dreptul, în însuși izvorul preoției noastre, intrând și liturghisind pururea împreună cu tine, cel cu viețuirea curată".

20. Sfântul Teofan Mărturisitorul, *Cronografia*, trad. De Mihai Țipău. (2012), 7.1.13.4, p. 462: „Teodor, egumenul de la Studion, Iosif, fratele său, arhiepiscop al Tesalonicului, împreună cu Platon zăvorâtul și cu ceilalți monahi ai lor au întrerupt împărtășirea cu Nichifor, preasfințitul patriarh, din cauza iconomului Iosif care îi cununase în chip nelegiuit pe Constantin și pe Teodote".

21. *Ibidem*, p. 462: „Împăratul Nichifor, folosindu-se de acest prilej, a adunat mulți episcopi și egumeni și a poruncit să se reunească un sinod împotriva acelora [n.a. a monahilor studiți]. Astfel, au fost scoși afară din mănăstire și din oraș, fiind trimiși în exil în luna ianuarie, indictionul al II-lea".

22. *Ibidem*, 9.3.15.6., p. 466.

23. *Ibidem*, (anii lumii 6304), p. 472: „Mișcat de râvna pentru Dumnezeu și la propunerea preasfințitului

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

Sfântul Teodor Studitul nu împărtășea punctul de vedere al patriarhului Nichifor în privința pedepsirii ereticilor manihei, pavlicieni și athingani, deși el era împotriva acestor erezii care afectau grav Biserica. Teodor consideră că uciderea ereticilor este în contradicție cu învățătura Evangheliei; în opinia Studitului, nici pumnalul, nici biciul nu trebuie folosite împotriva ereticilor, căci „cine scoate sabia de sabie va pieri" (Mt. 26, 52)[24]. Așadar, Teodor Studitul nu admite nicio derogare de la învățătura Evangheliei, făcută în numele unei false *iconomii*.

Odată cu reinstaurarea iconoclasmului (815) de către împăratul Leon al V-lea Armeanul (813-820), principiul *iconomiei* va fi adesea evocat. De altfel, a doua fază a iconoclasmului (813-843) se prezintă ca o problemă de *iconomie* (Dagron, 1990, 14). Încă de la începutul anului 814, Leon al V-lea Armeanul a început să facă demersuri pentru reinstaurarea iconoclasmului. Patriarhul Nichifor și numeroși monahi în frunte cu Teodor Studitul formau acum opoziția iconodulă. În decembrie 814, împăratul l-a convocat la palatul imperial pe patriarhul Nichifor, un adversar declarat al iconoclasmului; basileu i-a spus patriarhului că poporul „este scandalizat din cauza icoanelor" și i-a cerut să aplice o *iconomie* care ar consta în înlăturarea icoanelor „plasate jos" în biserici, care constituie obiectul cultului (Dagron, 1990, 14, n. 57; Dagron et *alii*, 1993, 141). Teodor Studitul a combătut iconoclasmul, elaborând o veritabilă teologie a icoanei[25]. De asemenea, Studitul a combătut orice acomodare cu adversarii icoanelor în 814-815[26].

3. *Iconomia* bisericească în concepția lui Teodor Studitul

Învățătura despre *iconomia* bisericească apare pe deplin cristalizată sub pana Sfântului Teodor Studitul. El tratează problematica *iconomiei* în multe dintre scrisorile sale adresate prietenilor sau adversarilor săi. De asemenea, Studitul a elaborat un tratat despre *iconomie*, *Despre universala iconomie* (Περὶ τῆς καθόλου οἰκονομίας), care din păcate s-a pierdut; ideile acestui tratat se regăsesc în corespondența Sfântului Teodor. Studitul expune succint învățătura despre *iconomie*, raportându-se mai ales la tratatul cu același subiect al patriarhului Evloghie al Alexandriei[27].

În opinia lui Teodor, *iconomia* se opune *acriviei*. *Iconomia* constă într-o abatere aproape imperceptibilă de la rigoarea dreptului; această abatere este acceptată pentru moment cu condiția de a se evita orice prejudiciu adus canoanelor. Sfântul Teodor adaugă că aplicarea *iconomiei* se impune doar în circumstanțe grave; în egală măsură, folosirea *iconomiei* se justifică mai ales atunci când este vorba de binele public al Bisericii[28].

patriarh Nichifor și a altor oameni evlavioși, preaevlaviosul împărat a hotărât pedeapsa capitala împotriva maniheilor, cei [numiți] acum pavlicieni, și a athinganilor din Frygia și Lykaonia … deși era cu neputință ca cei cuprinși de acea rătăcire să se pocăiască".

24. Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* I, 23: *Lui Simeon monahul*, in PG 99, (1903), col. 979-982.

25. În acest sens, vezi Chifăr, 2010, 231-254.

26. Vezi, Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* II, 211: *Lui Eftimie de Sardes*, in PG 99, (1903), col. 1636-1637.

27. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 49: Fiului Naucratie*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), p. 56: „… Căci așa a scris și cel ce a pomenit acestea, cel întru sfinți Evloghie, arhiepiscopul Alexandriei, în cuvântul lui despre *iconomie*, de care ne-am și folosit în lucrarea scrisă de noi cu multă osteneală și intitulată *Despre universala iconomie*".

28. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 24: Lui Teoctist magistrul*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), p. 18: „Căci definiția *iconomiei*, precum știi, este a nu anula nicidecum ceva din cele statornicite, nici măcar când

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

La fel ca patriarhul Evloghie al Alexandriei, Teodor Studitul distinge două tipuri de *iconomie*: cea care se utilizează pentru un timp limitat și cea permanentă:

> „Unele dintre iconomii s-au făcut de către Părinți «pentru o vreme», altele «pentru totdeauna». «Pentru totdeauna» este când Sfântul Atanasie s-a folosit pentru cei din Italia de termenul «persoane» în loc de «ipostasuri». «Pentru o vreme» este cazul Apostolului cu tăierea împrejur (Fapte 16, 3), al Marelui Vasile cu Duhul Sfânt și cea de acum a dumnezeiescului Chiril. Acestea se fac până la o vreme, neavând nimic vrednic de învinuire, nici nu sunt cu ceva în afara legii, ci coboară ștacheta mai jos și nu țin de *acrivia* cea peste măsură. Căci aceasta este *iconomia* «pentru o vreme». Fiindcă nici doctorul nu este în stare să-l izbăvească mai degrabă pe cel neputincios din boală, nici calul neînfrânat nu poate fi pus cu ușurință în frâu, nici lemnul tare nu poate fi ușor tăiat, dacă cel cu multă experiență în asemenea lucruri nu se folosește câte puțin de fluierături și lingușiri, de mângâieri și chemări blânde”[29].

Primul tip de *iconomie* – care durează un timp limitat – nu prezintă nimic condamnabil și ilegal. Părinții Bisericii au recurs adesea la acest tip de *iconomie* ; „ea ține mai degrabă de prudența care îi recomandă medicului să dorească să extirpe cu orice preț rădăcinile răului și, deopotrivă, dresorului să redreseze pe câmp un cal nărăvaș. În aceste cazuri este de recomandat să se folosească procedee adaptate și la intervale scurte de timp” (Raï, 1973, 274). Pentru ilustrarea acestui tip de *iconomie*, Teodor Studitul menționează exemplul, devenit clasic, al Apostolului Pavel care *se acomodează* așteptărilor și cerințelor evreilor pentru a-i atrage spre dreapta credință. Teodor acceptă aceste principii întrucât el însuși fusese nevoit să le aplice ; astfel, el se abține pentru puțin timp să rupă comuniunea cu preot Iosif care binecuvântase unirea adulteră a împăratului Constantin al VI-lea cu verișoara sa, Theodota. Însă, Studitul nu-i recunoaște aceeași legitimitate celui de-al doilea tip de *iconomie* – cea permanentă – deși aceasta fusese folosită de către Sfântul Atanasie cel Mare în dezbaterile teologice referitoare la terminologia trinitară; se pare că Teodor respinge *iconomia permanentă*.

Teodor Studitul admite că *iconomia* poate fi utilizată de către credincioșii și preoții ortodocși care, prin forța împrejurărilor, au relații cu ereticii sau cu cei care au intrat în comuniune cu aceștia din urmă[30]. În aceste situații, utilizarea *iconomiei* este permisă doar în caz de necesitate și în anumite condiții. Astfel, în niciun chip nu este îngăduită împărtășirea cu ereticii prin *iconomie* care înseamnă *lepădare de Hristos*[31]. Sfântul Teodor îi recomandă preotului ortodox, care, de teama prigoanei, îl pomenește pe episcopul său suspectat de erezie, să accepte comuniunea cu acesta din urmă prin *iconomie*, însă să nu se împărtășească cu el: „… *despre preotul ortodox, dar care pomenește din frică de prigoană, pe episcopul eretic*, … [îți răspund] iarăși: « dacă nu va liturghisi împreună cu un eretic și nu se va împărtăși cu unii ca aceștia, trebuie primit

se îngăduie puțin pogorământ la vremea cuvenită și pentru un anumit motiv …”.

29. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 49: Fiului Naucratie*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), p. 57.

30. Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* II, 63*: Fiului Naucratie*, in PG 99, (1903), col. 1281 D, 1284 A.

31. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 452: Egumenului Nichita*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), pp. 134-135: „Așa stând lucrurile, oare nu tot cel ce are părtășie, adică se împărtășește de pâinea otrăvitoare *se leapădă de Hristos*, *fiind departe [de El] și necuvios*, afară numai dacă și-a revenit cumva prin pocăință?”.

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

unul ca acesta când e vorba de mâncat împreună şi de psalmodiere şi de binecuvântarea bucatelor (şi aceasta prin *iconomie*), dar nu la dumnezeiasca împărtăşanie »”[32]. De asemenea, Studitul îi îndeamnă pe credincioşi să se împărtăşească prin *iconomie* la un preot al cărui episcop îl pomeneşte pe mitropolitul său eretic; însă este absolut obligatoriu ca acel preot să nu slujească liturghia el însuşi împreună cu ereticii: „… dacă deci trebuie să ne împărtăşim de la un preot al [acelui] episcop ortodox am răspuns şi în alte [dăţi], în scrisorile către Evodie, că: « pentru *iconomie*, trebuie [să ne împărtăşim], numai el [acel preot] să nu liturghisească împreună cu ereticii. Căci nu e nimic, de vreme ce îl pomeneşte pe episcopul ortodox, chiar dacă acela, de frică, îl pomeneşte pe mitropolitul său eretic»”[33]. În opinia Studitului, credinciosul ortodox care este întemniţat poate primi prin *iconomie* hrana necesară de la temnicerul său eretic: „Nu ştiu decât că de la paznicii de temniţă [darurile] se primesc nu ca binecuvântări, ci ca trebuinţe [necesităţi] sau din pricina *iconomiei*”[34].

Studitul consideră că unul dintre cele mai chibzuite tipuri de *iconomie* este *tăcerea prudentă*. Teodor recurge la tăcere cu ocazia sinodului ţinut la Constantinopol în 806; el nu protestează în niciun fel împotriva reabilitării preotului Iosif[35]. Tăcerea este indicată, atunci când este inutil şi chiar periculos să-ţi prezinţi punctul de vedere: „… mi-am adus aminte de acel prorocesc [cuvânt] că «cel înţelept va tăcea în acea vreme, fiindcă este vreme rea» (Amos 5, 13)”[36].

De asemenea, Sfântul Teodor vorbeşte despre cei care acordă *iconomia*. În 809, patriarhul Nichifor îi anatemizase, pe cei care nu doreau sub pretextul *iconomiei* să accepte reprimirea preotului Iosif în comuniunea Bisericii. Prin această măsură, patriarhul părea să-şi rezerve dreptul de a utiliza *iconomia* şi de a o impune enoriaşilor săi. Sfântul Teodor lasă să se înţeleagă că *iconomia*, cel puţin în unele cazuri, este decisă într-un cadru sinodal şi nu exclusiv de către un ierarh bisericesc. Un singur episcop nu poate să hotărască aplicarea unei *iconomii*; în acest sens este necesară fie o decizie luată de un sinod[37] fie, pentru aplicarea *iconomiei*, se impune invocarea autorităţii unui sfânt[38], deoarece sfinţenia oferă garanţia unei iconomii legitime oricărei măsuri derogatorii. De asemenea, împăraţii nu beneficiază de un drept special în privinţa aplicării iconomiei[39] (Dagron, 1990, 7).

Teodor însuşi, din proprie iniţiativă, a utilizat *iconomia* pentru o scurtă perioadă de timp faţă de preotul Iosif şi tot el i-a pus capăt, din proprie iniţiativă, la momentul oportun[40]. Mai precis, Teodor contestă în mod categoric, puterea episcopului sau a patriarhului de a scuti pe cineva de obligaţia de a respecta dispoziţiile canoanelor[41], deoarece, afirmă Studitul: „… puterea nicidecum nu a fost dată ierarhilor ca să poată

32. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 40: Fiului Naucratie*, trad. de Pr. M. Hancheş, (2006), p. 49.
33. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 49: Fiului Naucratie*, trad. de Pr. M. Hancheş, (2006), p. 59.
34. *Ibidem*, p. 60.
35. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 25: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheş, (2006), pp. 25-26.
36. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 25: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheş, (2006), pp. 25-26.
37. Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* I, 33*: Papei Leon al Romei*, in PG 99, (1903), col. 1017-1021.
38. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 30: Patriarhului Nichifor*, trad. de Pr. M. Hancheş, (2006), p. 27: „Dar suntem de acord şi cu *insuflatele iconomii făcute de sfinţi* la vremea potrivită”.
39. Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* I, 33*: Papei Leon al Romei*, in PG 99, (1903), col. 1017-1021.
40. Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* I, 22, in PG 99, (1903), col. 1009 A.
41. *Ibidem*, col. 985 C.

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

face vreo călcare de canon, ci numai ca să urmeze cele dogmatisite și să calce pe urmele celor care le-au primit înaintea lor ; nu știu decât că ceva necanonic este și trecerea cu vederea [a canoanelor]”[42]. Episcopul singur sau împreună cu sinodul are puterea de a lega sau de a dezlega, nu în mod arbitrar, ci conform adevărului și strictei dispoziții a canoanelor și doar pentru un timp limitat[43]. Teodor Studitul contestă decizia patriarhului Nichifor de a-l reprimi în comuniunea Bisericii pe preotul Iosif. În opinia lui, decizia patriarhului este reprobabilă deoarece acesta comite abuzuri în domeniul *iconomiei*. El își argumentează punctul de vedere, afirmând că interdicția adulterului, precum a oricărui lucru care este interzis într-un mod absolut, nu admite nicio excepție[44]. „De vreme ce *iconomia* constituie o derogare de la regula comună și obișnuită a dreptului, trebuie ca aceasta să fie pusă în aplicare doar în caz de necesitate extremă și cu condiția să se urmărească un scop legitim” (Raï, 1973, 276).

Concluzii

În numele *acriviei*, Sfântul Teodor Studitul respinge toate formele de *iconomie*. Învățătura despre *iconomie* formulată de către Sfântul Teodor evidențiază rigoarea și rigiditatea acestuia. În opinia sa, *iconomia* poate să tempereze rigoarea aplicării canoanelor, însă nu poate să suspende aplicarea dispozițiilor canonice. Însă, Sfântul Teodor contestă și faptul că utilizarea *iconomiei* constituie un drept exclusiv al ierarhiei bisericești care nu poate să decidă în mod discreționar atunci când este vorba de canoanele Bisericii. De asemenea, nu este permis să se acopere un abuz de putere prin aplicarea *iconomiei*. În privința aplicării *iconomiei*, Studitul nu face distincție între domeniul dogmatic și cel al disciplinei bisericești, fapt care îi conferă teoriei sale o rigoare și o rigiditate mult mai accentuate decât cele ale predecesorilor săi.

Bibliografie

Izvoare scripturistice și patristice

Biblia sau *Sfânta Scriptură*, București: Societatea Biblică Interconfesională din România, 1988.

PG = *Patrologia Graeca; Patrologiae cursus completus, series graeca*, éd. Jacques-Paul Migne, t. 1-161, Paris, 1857-1866;

Sfântul Teodor Studitul, *[Scrisori]*. 2006. *Dreapta credință în scrierile Sfinților Părinți. Sfântul Theodor Studitul, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Amfilohie de Iconium*, vol. I, traducere din limba greacă veche de Pr. Marcel Hancheș, București: Editura Sophia;

Sfântul Teofan Mărturisitorul, *Cronografia*. 2012. traducere din limba greacă, studiu introductiv și note de Mihai Țipău, București: Editura Basilica a Patriarhiei Române.

42. Sf. Theodor Studitul, *Scrisoarea 24: Lui Teoctist magistrul*, trad. de Pr. M. Hancheș, (2006), pp. 20-21.
43. Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* I, 50, in PG 99, (1903), col. 1088 C.
44. Sf. Theodor Studitul, *Epistulae* I, 44, in PG 99, (1903), col. 1077 D.

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)

Lucrări, studii și articole

Bria, Ion. 1994. *Dicționar de teologie ortodoxă (A-Z)*, ediția a II-a revizuită și completată. București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române;

Chifăr, Nicolae. 2010. *Iconologie și Iconoclasm. Studii privind disputa iconoclastă în secolele VIII-IX*, Sibiu: Editura Andreiana;

Chifăr, Nicolae. 2015. *Sacerdotium et Imperium de la Hieria la Niceea (741-802)*, în Chifăr, Nicolae, Boicu, Dragoș (coord.), *Imperium et Sacerdotium. Dinamica raporturilor Biserică-Stat în Imperiul romano-bizantin (306-867)*, Sibiu: Astra Museum, pp. 482-523;

Chantraine, Pierre. 1968-1977. *Dictionnaire* étimologique *de la langue grecque*. *Histoire des mots*, I-IV, Paris: Les Éditions Klincksieck;

Dagron, Gilbert. 1990. *La règle et l'exception. Analyse de la notion d'économie*, în Dieter Simon (ed.), *Religiöse Devianz. Untersuchungen zu sozialen, rechtlichen und theologischen Reaktionen auf religiöse Abweichung im westlichen und östlichen Mittelalter*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, pp. 1-18;

Dagron, Gilbert, Riché, Pierre, Vauchez, André (coord.). 1993. *Histoire du Christianisme des origines à nos jours*, vol. IV: Évêques, moines et empereurs (610-1054). Paris : Desclée;

Duchatelez Kamiel, o. praem. 1970. *La notion d'économie et ses richesses théologiques*, **în** „Nouvelle revue théologique", 92 / 3, pp. 267-292;

Floca, Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N.. 1992. *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*. Sibiu;

Gheorghescu, Arhim. Chesarie. 2001. Învățătura ortodoxă despre iconomia divină și icon*omia bisericească* (teză de doctorat în teologie, ediția a II-a), Mănăstirea Dintr-un lemn – jud. Vâlcea;

Kazhdan, Alexander P.. 1991. *Theodore of Stoudios*, în Alexander P. Kazhdan, Alice-Mary Talbot (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. III. New York, Oxford: Oxford University Press, pp. 2044-2045;

Lampe, G. W. H. 1961. *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: At The Clarendon Press;

Leb, Ioan-Vasile, Bidian, Mircea. 2015. *Relația Biserică-Stat* în *Imperiul Bizantin de la* înlăturarea *Irinei până la domnia lui Mihail al III-lea (802-842)*, în Chifăr, Nicolae, Boicu, Dragoș (coord.), *Imperium et Sacerdotium. Dinamica raporturilor Biserică-Stat în Imperiul romano-bizantin (306-867)*, Sibiu: Astra Museum, pp. 524-560;

L'Huillier, Pierre. 2006-2007. *Duhul dreptului canonic ortodox*, în „Anuarul academic", SN, VII, 32, pp. 7-16;

Raï, Pierre. 1973. *L'économie dans le droit canonique byzantine des origines jusqu'au XIe siècle. Recherches historiques et canoniques*, în „Istina", 18, pp. 260-326;

BDD-A28997 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:21 UTC)